

Bir Doğa Harikası: Köprülü Kanyon Millî Parkı

Barbaros ÇETİN*

Günümüzde düzensiz şehirleşme, trafik ve gü-rültü, sanayileşmenin beraberinde meydana getirdiği yoğun ve çeşitli çevre sorunları, insanlarda, bir parçası oldukları doğaya dönme özlemi yaratmıştır. Bu özlemi giderebilecek, insanın dinlenme ve eğlenme ihtiyacını karşılayacak, yabancı bitki ve hayvan türlerinin gelecek nesillere ekolojik denge içerisinde bırakılabileceği, doğal alanların başında özel statülerle korunan millî parklarımız gelir. Haziran 1992'de yapılan Dünya Çevre Zirvesi'nin sözleşme metninde en önemli konulardan biri de "biyoçeşitlilik" olmuştur. Bu sözleşme ülkemiz tarafından imzalanmıştır. Ne yazık ki, millî parklarımız üzerinde yaptığımız çalışmalar (1982-92), uluslararası alanda daha önceleri doğal ortamların ve nesli tükenmekte olan türlerin korunması konusunda imzalamış olduğumuz sözleşmelere, tam manasıyla uymadığımızı ortaya koymuştur.

Köprülü Kanyon Millî Parkı, yurdumuzda mevcut 22 millî park arasında özel bir öneme sahiptir. Doğal zenginliği bakımından birçok özellikleri arasında en dikkati çeken nokta, doğal bir **Servi (Cup-**

ressus sempervirens) ağaç topluluğunun bulunmasıdır. Türkiye Çiçekli Bitkiler Florası'nın I. cildinde de belirtildiği gibi(1) bu tür, dünya üzerinde sadece Rodos adası, Antalya civarı ve İran'da doğal olarak yetişmektedir. Dünyadaki en geniş doğal topluluğu (400 ha) ise bu millî parkımızdadır. Ayrıca bu saha, Avrupa Parlamentosu'na biyogenetik rezerv olarak bildirilmiştir. Araştırmacı tarafından bu alan hakkında yazılan bir makale, İsveç Devlet Doğa Bilimleri Müzesi'nin 84 yıllık "Fauna och Flora" isimli bilimsel dergisine kapak konusu olmuştur(2). Akdeniz Servi'si olan **C.sempervirens**'in ekolojik önemi ilk kez Akman ve arkadaşları(3) tarafından belirtilmiş olup, kızılçam birliği seviyesinde bir fasiyes oluşturduğu tanımlanmıştır.

Bu bölgenin çiçekli bitkiler florası ve vejetasyonunun yazılması neticesinde, dünya botanik literatürü için 9 yeni bitki türü ilk defa tespit edilmiştir(4). Karayosunları (Muscu) ve Ciğerotları (Hepaticae) bitki grupları da tarafımızdan ortaya çıkarılmıştır(5, 6). Ancak elimizde mantar ve liken floralarına ait değerler henüz tam olarak bulunmamaktadır. Tarafımızdan yapılan çalışmaların sonuçları da, alanın bitki örtüsünün önemini bir başka yönden ortaya koymaktadır. **Cinclidotus nyholmiae** B. Çetin, isimli kara-

* Doç.Dr., Ankara Üniv. Fen Fak. Biyoloji Böl.

yosunu araştırmacı tarafından ilk defa takip edilerek, dünya botanik literatürüne yeni tür olarak dahil edilmiştir(7). Bu türün taraması ülkemizin Akdeniz bölgesinde yapılmış, ancak millî park sınırları dışında rastlanılmamıştır. Bunun yanında, yurdumuzdaki varlığı sadece bu alanda bilinen bazı karayosunu ve ciğerotları türlerine rastlanmıştır. Bu bitkilerin mutlaka özenle korunup, genetik miras olarak değerlendirilmeleri gereklidir.

Akdeniz servi'sinin dışında kalan alanlarda ise Akdeniz'e özgü **maki** topluluğu elemanları olan herdemyeşil bitkiler yaygındır. Bunlar arasında, kermes meşesi, menengiç, peruk ağacı, mersin türleri ve tabii zeytin, topluluklar oluşturur. Akdeniz'de nesli tehlike altında olan Sandal ağacı ise (**Arbutus andrachne**) floraya renk ve zenginlik katan kırmızı gövdeli bir ağaçtır. Benzer maki topluluğu Antalya-Kemer Kesmeçay vadisinde 600-900 m arasında kalır ana kaya üzerinde mevcuttur. Yaban hayatını oluşturan hayvanlar ise, geyik, dağ keçisi, ayı, domuz, tilki, kurt, tavşan ve kuş türleridir. Ayrıca kanyondaki suda çeşitli balık türleri mevcuttur.

Yukarıda kısaca ana hatlarıyla anlatmaya çalıştığımız bu sahanın biyolojik zenginliklerini yeterince koruyamıyoruz. Millî parkın en önemli bitki topluluğu olan doğal servi ormanının büyük bir tahribata uğramış olduğu ve bu tahribatın halen devam etmekte olduğu, tarafımızdan yerinde görölmüştür. Son 3 yıl içerisinde ilgili kuruma yaptığımız bütün uyarılara rağmen, yeterli koruma tedbirleri alınmamıştır. Tahribata yol ačan etkenler arasında en önemlilerini şöyle özetleyebiliriz; saha içerisinde 3 köyün olması, 4 bin keçinin otlatılması, ağaçların ev yapımında ve yakacak olarak kullanılması, ağaçların topluca traşlanmaları ve genç sürgünlerinin kesilerek hayvanlara yedirilmesidir. 1988 Ocak ayında bizzat görmüş olduğumuz yol açma çalışmaları esnasında, ortaya çıkan tüm iri kayalar park dışına kamyonlarla

çıkarılmayıp, ağaçlar üzerine dökülerek büyük tahribat yapılmıştır. Bir millî park böyle korunuyorsa, kimbilir diğer doğal alanlarımızı nasıl koruyoruz? **Akdeniz doğal servi ormanı, en az Dalyan'daki kaplumbağalar (Caretta caretta) kadar önemlidir!**

Doğal servi ormanının alt katmanlarında yer alan küçük bitkiler topluluğu, sürekli olarak keçiler tarafından yendiği için, toprak hemen hemen çıplaklaşmış ve besin değerü açısından her geçen gün zayıflamaya yüz tutmuştur. Zamanında gerekli tedbirlerin alınmaması ve kısmen bozulmaya yüz tutmuş ekolojik dengenin, çok kısa zamanda tamamen bozulması halinde, dünyada bir eşi daha bulunmayan ve gelecek nesillere bozulmadan mutlak bırakılması gereken bu eşsiz doğal miras, bugün için yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Eğer bu alan gerektiği şekilde korunursa, turizm açısından da değerlendirilebilir bir özelliğe sahiptir. Zerk harabeleri, içinde ve civarında yerleşmiş köylüler tarafından her geçen gün biraz daha tahrip edilmektedir. Bu kısım civarında tarımla ilgili arazi çalışmalarının, yetkililer tarafından her ne kadar tarihsel bir öneme sahip olduğu ileri sürölse de, bu alanın sınırlarının sabit kalmayacağı bilimsel bir gerçektir. Çünkü Zerk köyünün nüfusunun zamanla artmasına karşılık, hayvan beslemekten başka hemen hiçbir geçim kaynağı olmayan artan nüfusun, beslenmek için millî park içerisinde yeni tarım alanları ve yerleşim alanları açmaları kaçınılmaz bir sonuçtur.

Akdeniz'de nesli tükenmekte olan kırmızı gövdeli sandal ağacına Köprülü Kanyon Millî Parkı'nda sıkça rastlanmaktadır.

Benzer sorunları birçok millî parkımızda görmek mümkündür. Dilek Yarımadası Millî Parkı'nın (Aydın) etrafının çevrili olmasına rağmen, hayvan sürülerinin saha içerisinde bulunması, defne bitkisinin yıllarca kaçak olarak tahrip edilmesi, günübirlik dinlenme alanları açmak için ağaçların alt katmanlarında yer alan küçük bitki topluluğunun yok edilmesi sonucu birçok ağacın kuruması, olumsuz ve ilginç manzaralardır. Avrupa konseyi tarafından A sınıfı diploma sahip Kuş Cenneti Millî Parkı'nın ise, su ortamı civarında bulunan 34 sanayi tesisinin her türlü katı ve sıvı zararlı atıkları ile kirletilmesi sonucu, sulu yaşam ve kuş faunası ölmeye mahkum edilmiştir. Uludağ Millî Parkı, taban suyunun otellerce aşırı kullanımı, asit yağmurları ve yoğun ziyaretçi baskısı ile karşı karşıyadır.

Yukarıda saydığımız tüm olumsuz manzaraları, bütün millî parklarımızda her geçen gün artan bir biçimde görmek mümkündür. Millî parklarımızın esas önemli özellikleri göz ardı edilerek, bugün piknik alanları görünümüne gelmiş ve bize "paralı park" kavramını çağrıştırmaktadır. Diğer taraftan, bu alanlarda kaynak değerlerinin çeşitliliğine uygun personel istihdamı (**botanikçi, zoolog, jeolog, hidrobiyolog, peyzaj mimarı, arkeolog** v.s.) oldukça yetersiz kalmaktadır. Diğer önemli bir husus halkımızın bu konuda yeterince aydınlatılmamasıdır. Millî parklar, sadece güzel piknik sahaları değildir. Doğanın önemini en çarpıcı örnekleri olarak, insanların doğal denge kavramını özümsemelerinde önemli rol oynamalıdır.

Yetkililer şu konuyu iyi bilmek zorundadırlar. Bugün bizler Akdeniz kıyılarımızdaki nesli tükenmekte olan foklarla, kaplumbağalarla ve yurdumuz genelinde çeşitli yerlerde bulunan nesli yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan, birçok nadir (endemik) bitkilerle çok yakından ilgileniyorsak, bu demektir ki, gelecekte nesillere daha iyi yaşanır bir doğa bırakıyoruz. Çünkü bu yabancı hayvan ve bitkiler, buldukları yerlerdeki normal canlı yaşamının birer göstergesidirler. Eğer bunlar biz insanoğlunun insafsızca ve bilinçsizce davranışları sonucu zamanla yok olmaya yüz tutmuşsa, artık orada insan ve diğer canlılar için normal bir hayat söz konusu olamaz.

Ülkemiz, Avrupa Yaban Hayatı ve Doğal Yaşam Ortamlarının Korunması Sözleşmesi'ni (Bern Sözleşmesi, 1979) Avrupa Konseyi bünyesinde 1984'te onaylamıştır. Bu sözleşme, nesli tükenmeye yüz tutmuş türler başta olmak üzere, tüm bitki ve hayvan türleri ile bunların yaşama ortamlarını korumayı amaçlamıştır. Fakat yapmış olduğumuz araştırmaların sonuçları, biyolojik zenginliklerimizi ekolojik denge kavramı içerisinde gerçek anlamda koruyamadığımız yönünde olmuştur. Ülle olarak, **Bern Sözleşmesi** ve son imzalanan **Biyçeşitlilik Sözleşmesi** (Rio De Janeiro, 1992) gereği, başta millî parklarımız ve diğer doğal alanlarımızı, toplumumuzla ilgili diğer işleri uygularken, ekolojik gerekleri ile

Kanyondaki bu suda çeşitli balık türleri yaşar.

uyumlu olarak yabancı flora ve fauna popülasyonlarının devamlılığı için, hep birlikte korumak ve geliştirmek zorundayız. □

KAYNAKLAR

- 1 **Davis, P.H.**, Flora of Turkey and East Aegean Islands, Vol. 1, Edinburg Univ. Press, 1965.
- 2 **Çetin, B.**, Köprülü Kanyon-en intressant türkisk nationalpark, Fauna och Flora 3:97-103, 1989.
- 3 **Akman, Y. et al.**, Contribution al'etude de la vegetation forestiere d'Anatolie mediterraneenne. Phytocoenologia 5 (1), Stuttgart, 1978.
- 4 **Ayaşlıgil, Y.**, New taxa and records from S.W. Turkey, Notes R.B.G. Edinb. 42: 69-76, 1984.
- 5 **Çetin, B.**, Antalya Çevresi (Köprülü Kanyon ve Güllükdagi "Termessos" Millî Parkları ve Kurşunlu Şelalesi) Karayosunları (Muscı), Doğa Türk B.D. C13:456-469, 1989.
- 6 **Çetin, B.**, Antalya Çevresi (Kurşunlu Şelalesi-Köprülü Kanyon Millî Parkı) Ciğerotları (Hepaticae), Doğa Türk B.D., C13: 151-156, 1989.
- 7 **Çetin, B.**, *Cinclidotus nyholmiae*, a new species from Köprülü Canyon National Park (Antalya) in Turkey, J. Bryol. 15: 269-273, 1988.

Gerçek arkadaşlık sağlık gibidir; değeri ancak o yok olduktan sonra anlaşılır.

Colti